

Pastoračná starostlivosť o dospelých v strednom veku

0 Úvodné poznámky

Pastorálna starostlivosť sa zameriava na pomoc jednotlivcom. Jej najčastejšou formou je osobné zdieľanie (poradenstvo), ktoré sa už sčasti vo svete profesionalizovalo a vykonávajú ho certifikovaní pastorálni poradcovia s teologickou aj psychologickou odbornou spôsobilosťou. V našich podmienkach sa pastoračnej starostlivosti rozumie ako výrazu, ktorý sa používa všade tam, kde kresťania, najmä kazatelia a pastorační pracovníci, ponúkajú starostlivosť a pomoc ľuďom v spoločensťve veriacich alebo aj v širšom slova zmysle cirkevnú starostlivosť o núdzných (tu sa pastoračia stretáva s diakoniou).

Pastoračia ľudí v strednom veku nie je jednoduchou záležitosťou, ako nakoniec žiadna zodpovedná práca s ľuďmi nie je bez úskalí, preto si vyžaduje v prvom rade teologické zakotvenie pracovníka v Písme. Písmo nám nezakrýva, že pastoračná starostlivosť poskytovaná človekom sa niekedy nepodarí, poukazuje na zlyhávanie pastierov Izraela a sľubuje dobrého pastiera (Ez 34) a zachycuje slová Božieho Syna Ježiša, ktorý sa vyhlásil za dobrého pastiera (Jn 10,11), Zároveň podáva výzvy k tomu, aby sme pastiera – Krista nasledovali nielen slovom, ale aj skutkom (napr. 1Jn 3,13-24). Ľudia v cirkvi sú vystavení rôznym ohrozeniam, tlakom, naháňaniu strachu, potrebujú pomocníka, pastiera, pastoračného pracovníka, „duchovného poradcu“. Z Biblie je zrejmé, že pastierska starostlivosť je pre cirkev Božím imperatívom. Zároveň pastoračný pracovník má byť statočný, pretože „Beda hlúpemu pastierovi, čo opúšťa stádo!“ (Zach 11,17)

Je zrejmé, že v pastoračnej starostlivosti zohráva významnú úlohu osoba pastora. Ak chce účinne slúžiť ľuďom v strednom veku, musí byť vybavený popri istote viery tiež určitou odbornosťou, ktorá mu pomáha lepšie analyzovať pastoračný problém a následne presnejšie hovoriť a konať v prospech človeka s problémom.

Cirkevné spoločenstvo (zbor) je druhý dôležitý faktor, pretože vytvára podporné prostredie pre pastoračiu. Je pravidlom, že zdravý a dobre sa rozvíjajúci zbor s množstvom služieb má tiež dobrú úroveň osobnej pastoračnej starostlivosti o svojich členy. A samozrejme často príčina dlhodobej stagnácie zboru a neustáleho urovnávania krízových situácií a rozporov medzi členmi a návštevníkmi zhromaždenia máva svoj koreň v zanedbanej, podcenej alebo neinformovanej (intuitívnej) pastoračii, podporenej zbožnými frázami. Spoločenstvo zboru má byť uzdravujúce, nie zraňujúce, ak má byť podporným prostredím pre pastoračiu. Dobré zborové prostredie zohráva významnú úlohu aj pri prevencii ťažkých problémov ľudí v strednom veku.

1 Ježišova pastoračná starostlivosť

Ježiš sa sám označil za dobrého pastiera (Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· Jn 10,11) a jeho slová aj vystupovanie a skutky svedčia o tom, že v pastoračii dobrý (odborník, účinne pomáhajúci) bol. Popri jeho odbornosti treba ďalej poukázať aj na motív: pracoval na základe lásky ku všetkým (išlo mu o každú „stratenú ovcu“ Lk 15,6). Silu svojej lásky dokázal obeťou vlastného života (Jn 15,13). Výsledok práce bol vo všetkých prípadoch stopercentný. Jeho služba (θεραπεία) bola účinnou pomocou ľuďom v ich potrebách (napr. Mt 14,20 a par.), službou pri dosiahnutí určitých cieľov (napr. Jn 2,1-11), nápravou duchovného blúdenia (napr. Mt 20,25-28), uzdravovaním vzťahov (napr. Mt 18,21-22), ale aj nadprirodzené zásahy ako okamžité uzdravenie (Mt 15,30 a i.) alebo dokonca vzkriesenie mŕtveho (Lk 7,15); dá sa vyjadriť tromi slovami: pomoc, služba, uzdravovanie.

V praxi to vyzeralo tak, že Ježiš mocne učil (Mt 7,29; Mk 1,22), neustále chodil za ľuďmi, vyhľadával ich tam, kde boli, venoval sa ich potrebám a konkrétne pomáhal. V jeho práci môžeme identifikovať kompetencie na pastoračiu, ktoré mali za následok, že sa nebál ani zložitých situácií (napr. povedal Petrovi: Chod' za mňa, satan! Si mi na pohoršenie, lebo nemyslíš na Božie veci, ale len na ľudské.“ Mt 16,23). Pozorujeme u neho tiež dobrú vôľu a vlastnú aktivitu pri pastoračnej starostlivosti, pretože ľudí v núdzi sám vyhľadával (napr. vstúpil do príbytku Márie a Marty (Lk 10,41), prijal pozvanie na svadbu v Káne Galilejskej (Jn 2,1-12). Okrem toho kvôli „odbornej spôsobilosti“ ľudia sami vyhľadávali Ježiša (napr. podľa Mt 8,2

malomocný prišiel, aby bol uzdravený na tele a podľa Jn 3,1-21 Nikodém prišiel so svojim duchovným problémom).

Ježiš je nesporným vzorom efektívneho, „profesionálneho“ (odborne zdatného) poskytovateľa pastoračnej starostlivosti dospelým v strednom veku. Kazateľ, pastor, pastoračný pracovník by mal dorastať do kvalít Ježišovej služby, to jest učiť sa a získané poznatky uplatňovať v praxi. U Ježiša však nachádzame tiež odpoveď na otázku, prečo sa venovať zložitej a nie vždy vd'ačnej pastoračnej starostlivosti o dospelých v strednom veku. Pre neho bolo rozhodujúce, že ho ľudia potrebovali. Nepýtal sa na ich vek ani na iné skutočnosti. V našej spoločnosti sa vžilo povedomie, že pre ľudí stredného veku nie je vlastne potrebné pripravovať špeciálne programy a starostlivosť. Sú to ľudia v produktívnom veku, od ktorých sa očakáva, že budú riešiť množstvo problémov iných vekových kategórií: detí, mládeže a starých. A tak sa na potreby strednej generácie zabúda. Cirkevná pastorácia by zabúdať nemala, pretože ani Ježiš nezabúdala.

2 Osobnosť pracovníka v pastorácii

Pastoračný pracovník, ktorého cieľovou skupinou sú dospelí, musí disponovať určitými kvalitami, ktoré napomáhajú druhým pochopiť seba samého a konštruktívne presmerovať svoje správanie. Početní odborníci v dobách minulých aj v súčasnosti došli k piatim kľúčovým bodom, ktoré určujú efektívnosť napravujúceho vzťahu (Oden, 2000, s. 7): a) starostlivé empatické načúvanie, b) kongruentné, otvorené uvedomovanie si vlastného procesu prežívania, dôvera vlastnej duši, vlastné hlboké vnútorné prežívanie, ktoré umožňuje odkryť svoje vnútro, c) bezpodmienečná, prijímajúca láska, d) prísne sebaspytovanie, e) humor pri pastorácii a poradenstve.

Starostlivé empatické načúvanie pracovníka je primárnou podmienkou na to, aby sa vytvorila atmosféra vzťahu, kde je možné vstúpiť do citovej sféry toho druhého a zúčastniť sa v danom okamihu toho, čo sa inak deje vo vnútri a zostáva vonkajšiemu pozorovateľovi skryté. Výzve k empatii (vcíteniu, prežívaniu citu navodenej podobným citom druhej bytosti) rozumieme na pozadí Božej empatie s nami (Jn 3,16). Pán Boh ľutuje, je mu ľúto, je milosrdný, má súcit so svojím ľudom. Boh svoj súcit premieňa na čin. Takisto aj Boží Syn, Ježiš Kristus. Je o tom množstvo správ v Písme Starej aj Novej zmluvy. Aj prvotná cirkev očakávala, že

veriacich v Trojjediného Boha (cirkev) bude charakterizovať súcít a zľutovanie alebo empatia (Flp 2,1). T. Oden dokazuje zo spisov cirkevných otcov, že cirkev od najstarších dôb považovala empatiu za základný predpoklad pastoračnej starostlivosti.

Zreteľné uvedomovanie si vlastného procesu prežívania umožňuje byť si vedomý toho, čo sa deje vo vnútornej emočnej oblasti. Kongruenciu (zhoda, súhlasnosť, krytie) s vlastným citovým procesom je podľa psychológie nutné považovať za ďalšiu nevyhnutnú podmienku na vznik vzťahu, ktorý má silu meniť. Pastoračný pracovník, ktorý nemá prístup k vlastným procesom svojho vnútorného života nebude s najväčšou pravdepodobnosťou v dôvere prijímaný druhými. (porovnaj Mt 26,38: *Vtedy im Ježiš povedal: „Moja duša je smutná až na smrť..“*) Citová otvorenosť učí vzájomnej dôvere.

Bezpodmienečná, prijímajúca láska (v sekulárnom poradenstve C. Rogers písal o „unconditional positive regard“) je najúčinnjším prostriedok uzdravenia rozličných zranení vnútorného charakteru. Aj tu však platí, že ak má pastoračný pracovník uplatňovať bezpodmienečnú, prijímajúcu lásku, musí si najskôr sám uvedomovať, že je milovaný. Boh ho má rád a majú ho radi mnohí ľudia. Boží protivník sa snaží nahovoriť svojim obetiam, že sú na svete sami, nemá ich nikto z ľudí rád a asi ani Boh nie, a tak by hádam bolo najlepšie ani nežiť (porovnaj Jób 2,9: *Rúhaj sa Bohu a zomri.*). Naproti tomu Boh hovorí: *Miloval som ťa večnou láskou, preto som ti zachoval priazeň.* (Jer 31,3).

Prísne sebespytovanie je nevyhnutné, pretože nás vedie k tomu, aby sme lepšie poznali samých seba a boli schopní poznávať a porozumieť druhým. Klasická pastoračná starostlivosť (Oden, 2000, s. 42) aj interdisciplinárny prístup (Collins, 1989, s. 24) zhodne kladú dôraz na to, aby pastoračný pracovník (poradca) periodicky podroboval kritickému preskúmaniu svoj vlastný život. U veriaceho pastoračného pracovníka ide o to, aby videl aj vlastnú potrebu Božej pomoci a závislosti na nekonečnej Božej milosti pre svoj zdarný priebeh časného života. Tak sa stane akousi otvorenou knihou duchovných skúseností, z ktorej druhí môžu čítať. Skutočnosť, že pastoračný pracovník osobne počíta s tým, že patrí do množiny hriešnikov (R 3,23) závislých na Božom odpustení ho chráni pred duchovnou pýchou a povyšovaním pri snahe pomáhať druhým.

Prítomnosť vhodného humoru pri pastorácii a poradenstve bola, ako dokazuje Oden (s. 45 – 47), už u Klementa Alexandrijského považovaná za dôležitú. Humor pri udeľovaní rôznych rád a podpory vo výchove mládeže či pri riešení problémov dospelých bol považovaný za

jedinečný a efektívny nástroj pri sprostredkovaní rád a duchovných inštrukcií. (porovnaj Prís 17,22: *Radostné srdce napomáha uzdravenie, no skľúčený duch vysušuje kosti.*)

2 Cirkevné spoločenstvo (zbor) v pastorálnom kontexte

Ak sa má pozrieť na cirkev očami pastorálnej teológie, potom by som povedal, že cirkev je spoločenstvo ľudí, ktorí veria v Boha tak, ako nám bol zjavený v Písme Svätom a spolčujú sa za účelom uctievania Boha a služby jemu. Služba blížnym je toho súčasťou, pretože Písmo neprezentuje ľudský život ako sólovú skúsenosť (R 14,7), ale podľa vzoru trojičného Boha Otca, Syna i Ducha Svätého, troch osôb v nerozdielnej jednote, Biblia prezentuje človeka ako dve osoby, dve pohlavia, muža a ženu, ktorí „budú jedno telo“ (Gn 2,24). Kedykoľvek satan triumfoval a hriech víťazil, táto jednota bola porušovaná a nahradzovaná fragmentáciou. (Collins, 1993, s. 197) Možno súhlasiť s G. Collinsom, ktorý v pastorálnom kontexte mieni, že Božím medzným cieľom je prebudovať spoločenstvo tak, že „zjednotí v Kristovi ako v hlave všetko, čo je na nebi i na Zemi“ (Ef 1,10). Jednota v Kristovi nám dáva podnet na prácu s ľuďmi nášho individualistického veku. Hoci každá ľudská bytosť je jedinečná a žije vo svete poznačenom diverziou, predsa Boh mal vždy v pláne, že bude celé svoje stvorenie riadiť a ovládať. Cirkev by mala byť príkladom, alebo povedzme závdavkom naplňovania tohto zámeru, pretože pred ukrižovaním Ježiš Otca prosil za veriacich, aby boli jedno. (Jn 17,11.21-23)

Keď cirkev vstúpila do sveta, nadviazala na Ježiša a prvotnú cirkev v službe vyučováním, evanjelizáciou, svedectvom a pastierskou službou. Hoci sa od počiatku v cirkvi profilovali ľudia so zvláštnymi darmi a službou, predsa sa neuberala cestou diferenciacie a profesionalizácie tak, že by sa od celku spoločenstva nič nečakalo. Zbor plnil vždy podpornú funkciu, a to najmä v oblasti pastoračnej starostlivosti o svojich členov, no tiež o ďalšie osoby s problémom, ktoré pastoračnú starostlivosť neodmietali alebo priamo vyhľadali. Preto aj dnes by sme nemali predpokladať, že pastoračia je osobnou pastierskou starostlivosťou kazateľa, do ktorej zbor nezasahuje. Opak je pravdou. Keď čítame Skutky apoštolov a epištoly, je nám zrejmé, že prvotná cirkev dbala na to, aby jej zbory pomáhali v uzdravovacích procesoch jednotlivcov skrze službu obdarovaných alebo na to určených jednotlivcov.

Také prostredie si želáme aj dnes. Múdry a Duchom Svätým vedený kazateľ vedome bude je jemu zverené spoločenstvo tak, aby mohlo plniť funkciu pozitívneho podporného „terapeutického“ prostredia. Cirkevné spoločenstvo, zbory, majú v sebe veľký potenciál, ktorý pri správnom nasmerovaní môžu predstavovať pre ľudí aj v strednom veku šancu, aká inde nie je. Z vlastnej skúsenosti však vieme, že sa často stretávame s tým, že cirkevné spoločenstvo je iné. Pastoračné procesy nielen že nepodporuje, ale niekedy ich aj marí a je skôr spoločenstvom zraňujúcim. Sú miestom konfliktov. Namiesto dobrého slova (nezabúdajme, že evanjelium je *dobré slovo, dobrá správa!*) zaznievajú slová nemiestne a nekonštruktívne kritiky, niekedy aj vyslovené ohováranie neprítomných. Kriticizmus v zboroch má deštruktívny charakter, ktorý všetko ničí a má dopady nielen na pastoraáciu, ale aj na celkovú duchovnú úroveň a rozvoj zboru. Niektoré zbory sa v takom duchovnom marazme zmietajú hoci aj roky. Kandidáti na kazateľskú službu sa mu vyhýbajú, pretože si myslia, že sa s tým snád' ani nedá nič urobiť.

Konflikty v zbere sú skutočne šikmou, veľmi klzkou plochou. Ak sa konflikt objaví, Sande ukazuje z Biblie, že sa objavujú v rôznych situáciách tri druhy odozvy v rozmanitých podobách (s. 22):

- a) únik (popieranie, únik, samovražda),
- b) útok (napadnutie, spor, vražda),
- c) úsilie o pokoj (obchádzanie, zmierenie, vyjednávanie, prostredkovanie, arbitráž, zodpovednosť).

Keďže konflikty možno riešiť a možno im predchádzať, majú popri svojej tragickej tvári tiež rysy určitých príležitostí, ako osláviť Boha, slúžiť druhým a dorastať do podoby Krista (Ef 4,15). Písmo ukazuje, že pri týchto príležitostiach je možné osvedčiť vernosť Bohu, milosrdenstvo blíznym a sám konať spravodlivo (Mich 8,6; Mt 23,23).

Aj v náprave vecí v zbere je najdôležitejší stav služobníka. Mal by si klásť kontrolné otázky, ktoré mu pomôžu uplatňovať zmienené biblické princípy. Sande uvádza nasledujúce (s. 41):

- a) Urob si krátky prehľad, ako nedorozumeniu rozumieš. Udalosti si zorad' pokiaľ možno chronologicky. Popíš, čo si už urobil pre vyriešenie konfliktu.

b) Pomocou ktorej odozvy si sa snažil konflikt riešiť. Zlepšilo alebo zhoršilo situáciu tvoje riešenie?

c) Čo bolo tvojimi hlavnými cieľmi, keď si sa pokúšal konflikt vyriešiť?

d) Ako riešenie konfliktu rozvinulo tvoju chválu Boha? Čo by si konkrétne v tejto situácii mohol urobiť, aby si sa páčil Bohu a vzdal mu česť, chválil Ježiša a ukázal, že ťa spasil a mení ťa?

e) Ako by si mohol poslúžiť iným skrze tento konflikt?

f) Ako by si mohol rásť do Kristovej podoby skrze tento konflikt?

g) Na aké vedenie si sa spoliehal v tejto situácii: na svoje pocity a osobné názory na to, čo je správne, alebo na starostlivé štúdium a aplikáciu toho, čo učí Biblia? Na čo sa budeš spoliehať v budúcnosti?

h) S čím teraz najviac zápasíš (napr. útoky odporcu, ovládanie jazyka, strach z toho, čo príde, nedostatok podpory druhých)?

i) Ako by si mohol poskytnúť zdroje, ktoré Boh poskytuje (Biblia, Duch Svätý, ďalší kresťania), aby si si poradil s týmito zápasmi?

j) Keby mal Boh vyhodnotiť tento konflikt, ako by podľa teba mal dokončiť nasledujúce vety: „Teší ma, že si ne ...“ „Teší ma, že si...“?

k) Zaznamenaj si, čo ťa Pán touto lekciou naučil, formou písomnej modlitby.

Máme zodpovednosť za vieru a život blížneho. K práci nás poveruje Boh. Ale najskôr musí počuť naše: „Hľa, tu som, pošli mňa!“ Preto ak má kazateľ úprimnú snahu mať svoj zbor ako uzdravujúce spoločenstvo, ktoré podporuje osobnú pastoračnú starostlivosť, pracuje stále na sebe a nechá na sebe pracovať najmä Božieho Ducha. Ak má potešovať druhých, potrebuje mať skúsenosť s Utešiteľom (Duch Svätý je παράκλητος = tiež Utešiteľ, porovnaj J 14,26). Plná sloboda k životu z viery a pre druhých prichádza len ako dar od Boha prostredníctvom Ducha Pánovho (2K 3,17).

Hoci sa v mnohom kresťanská pastorácia učí z vedeckých výsledkov psychológie, skutočné splnomocnenie prichádza zhora. Ak prichádza na kazateľa aj veriacich v spoločenstve táto moc *extra nobis*, má spoločenstvo kresťanov aj v dnešnej dobe šancu poskytovať ostrov nádeje na podporu uzdravenia z najrôznejších neuróz, depresí. Nemusí si ďalej niesť obraz nudného, nepotrebného spoločenstva, ale môže účinne slúžiť „človeku zajtrajška“ s jeho atribútmi, ako ich popísal Carl Ransdom Rogers (*vnímavosť, snaha o dôveryhodnosť, skepsa s ohľadom na vedu a technológiu, túžba po úplnosti, pranie dôverných vzťahov, ľudia vývoja, starostlivosť, vzťah k prírode, zameranie proti inštitúciám, autoritu nachádzajú vo vnútri, bezvýznamnosť materiálnych vecí, túžba po spiritualite* – s. 287-288). Autentické, intenzívne spoločenstvo zboru ako priestor, v ktorom ľudia môžu prekonať odcudzenie, koniec koncov požadoval už v šesťdesiatych rokoch minulého storočia J. C. Hoekendijk. (Brož, 1974, s. 127) Zbory, ktoré túto výzvu prijali, sú dnes pre oblasť pastorácie najlepším podporným prostredím.

3 Ľudia v strednom veku

Stredný vek je mimoriadne produktívny, ľudia v strednom veku sú „tahačmi“ ekonomiky. Asi preto sa občas zabúda, že aj ľudia v tomto veku potrebujú náležitú pastoračnú pozornosť a starostlivosť cirkvi ako ľudia iných vekových kategórií. Dospelí v strednom veku však nemávajú potrebu zvláštnych programov ako napr. deti, mládež alebo seniori, zato oceňujú načúvanie, podporu, povzbudzovanie a pravé, hlboké priateľstvo. Bývajú nároční a vyberajú si predkladané pastoračne príležitosti vzhľadom k tomu, čo si môžu nielen dovoliť z hľadiska času, ale tiež s ohľadom na svoje profesionálne alebo iné priority. Spravidla radi prijímajú pastoračnú starostlivosť v oblasti zdravia, spoločenskej akceptácie, mravného rozvoja, zvládania vlastného správania a tiež v oblasti emočnej podpory.

V pastoračnej starostlivosti duchovných snád' nie je komplikovanejšia cieľová skupina než ľudia v strednom, produktívnom veku. Je to dané najmä tým, že ju tvoria vyspelé osobnosti, často zapojené do pracovných a iných kolektívov, ktoré môžu byť človeku v pastorácii (kazateľovi alebo niekomu inému, kto pastoračnú starostlivosť vykonáva), žijúcemu vo vlastnom profesijnom gete, akosi vzdialené a problémy ich práce nezrozumiteľné. Napriek tomu v pastorácii nemožno postupovať bez ohľadu na to, čím ľudia sú, čo robia; „nejde len o modlitebňu, ale aj o dielňu“ (Fazekaš, 2002, s. 129). To pastoračnú starostlivosť o dospe-

lých v strednom veku komplikuje. Navyše sa jedná o pomerne široké vekové rozpätie približne medzi 35. a 60. rokom života. Vyznačuje sa množstvom zmien, s ktorými sa v priebehu dlhého dvadsaťpäťročného úseku ľudia musia vyrovnávať. Dochádza k cyklickému redefinovaniu hodnôt, k opätovnému potvrdzovaniu osobnej identity a zakúšanie veľkého množstva rôznych udalostí, ktoré spôsobujú rozličné zmeny. Životné udalosti a stavy tohto obdobia, o ktorom sa hovorí, že je „naštartovaním do lepšej polovičky života“ (Collins, 1989, s. 199) sa dotýkajú vzťahu k Bohu. Niekedy ho upevňujú, inokedy narušujú alebo aj vážne poškodzujú. Ľudia v strednom veku potrebujú pastiersku pomoc práve tak, ako iní ľudia. Pastoračné prístupy k ľuďom v strednom veku majú niektoré špecifiká a pre pastoračnú starostlivosť je užitočné, ak sa berú do úvahy.

Keďže do kategórie dospelých v strednom veku patria ľudia vekom navzájom vzdialení, je užitočné si ich stručne charakterizovať v určitých „podskupinách“ (členenia bývajú rôzne, uvedené je podľa Hunter, 1996):

a) Raný stredný vek (35 – 40 rokov) zahŕňa mužov plných síl, rýznosti a zmyslu pre jasnú orientáciu. U žien sa objavujú tendencie k osobnému prehodnocovaniu (úloha matky, životný štýl, ciele, uprednostnenie kariéry, hodnoty, priateľstvá, priority všeobecne), čo môže znamenať krízu. Raný stredný vek je vo väčšine prípadov vekom dobrej fyzickej kondície a pomerne nevýrazných zmien telesných funkcií (pohyb, spánok, sluch, zrak, čuch). Nemávajú priamy vplyv na zníženie produktivity. Vybudované postavenie v spoločnosti vedie k selekcii priateľov. Odstupuje sa o tých, ktorí znamenajú nárok na čas a výkon spoločensky nevýznamných činností nevyhnutne spojených s udržiavaním priateľstva. Vedie to často k redukcii počtu priateľov a aktívneho priateľstva, na druhej strane však k prehĺbeniu a rýdzosti pretrvávajúcich vzťahov.

b) Štyridsiatnici (40 – 50 rokov) muži sa boria s osobným prehodnocovaním. Veci, ciele, vzťahy a mnohé ďalšie záležitosti, ktoré doposiaľ boli pre nich cenné a vzácne, ustupujú a strácajú na hodnote. Väčšina mužov pociťuje pokles životnej spokojnosti, kým ženy si už vo všeobecnosti ujasnili a vytriedili svoje hodnoty a ďalšie životné smerovanie. Zakúšajú vzrastajúcu cieľavedomosť, dostali sa na vrchol tvorivých síl a pre mnohých kariéra nadobudla zásadný význam

c) Zrelý stredný vek (50 – 60 rokov) je vo väčšine prípadov obdobím produktivity, pretože ľudia využívajú naakumulovanú múdrosť, ťažia z vyjasnených hodnôt, zo získaného spoloč-

čenského postavenia a tiež z relatívne väčšej prístupnosti zdrojov. Často sa objavuje ochota učiť, vyškoliť mladších ako svojich budúcich nástupcov. Dostávajú sa však častejšie problémy s fyzickou kondíciou, pokles niektorých telesných funkcií, ako zhoršenie zraku, sluchu a čuchu, skracuje sa spánok, apod. O tom existuje mnoho informácií od povolanejších odborníkov.

Ľudia v strednom veku sú osoby, ktoré si spravidla už vybudovali určité *sociálne postavenie*, zastávajú vedúce miesta a prejavuje sa u nich snaha dosiahnuť mnohé vysoké ciele. S pribúdajúcim vekom prichádza realistické a nie vždy bezbolestné poznanie, že sa nepodarí uskutočniť všetky vysnívané veci. Sebakritickým pohľadom na seba samého a na vlastnú schopnosť presadiť sa vedie na jednej strane k realistickejšiemu pohľadu na vlastnú budúcnosť, ale veľká odolnosť ľudí v strednom veku ich ženie ďalej k enormnej pracovnej výkonnosti. Namiesto idealistického pohľadu na spoločenské otázky, ktorý je typický skôr pre mladosť, sa presadzuje pragmatizmus a adaptabilita na súčasné pomery a momentálne potreby. Vzrastá orientácia na právo a poriadok v rodine, v spoločnosti aj cirkvi. Keď je to v záujme konkrétnej osoby alebo blízkych, vstupuje do občianskych a profesijných aktivít. Dôležité je, aby veci „frčali“. Na konci druhého obdobia a na začiatku tretieho sa ľudia v strednom veku obyčajne pýtajú, či to všetko má zmysel a kam sa uberajú. Pri prehodnocovaní môže dôjsť k frustrácii z objavy, že doterajšie činnosti boli marením času a nikam nevedú. To má mnohé konotácie, napr. vplyv na selekciu priateľov a vzťahov, ktoré sa rozhodnú udržiavať alebo naopak utlmiť. Zredukovaný počet priateľstiev dopraje ich skvalitneniu a prehĺbeniu a nebývajú zneužívané.

Naznačený vývoj súvisí tiež s rozvojom a zmenami *emočného života*. Prvá fáza stredného veku je u mužov typicky optimistická, po štyridsiatke prichádzajú depresie, ale ďalšia časť stredného veku je spravidla opäť optimisticky naladená. Ženy mávajú tendenciu k emočnej nestabilite na začiatku stredného veku. Sú však optimistickejšie a produktívnejšie od štyridsiatky do konca stredného veku, s výnimkou obdobia hormonálnej nestability spôsobenej menopauzou. Sebahodnotenie u mužov aj u žien má tendenciu závislosti na optimizme alebo depresii podľa toho, čím momentálne prechádzajú.

Psychologické testy dokazujú vysoký stupeň *intelektuálnej stability* ľudí medzi 20. až 50. rokom života. Veľmi dôležitá je intelektuálna stimulácia, pretože napomáha k lepším výkonom. Hoci najvyššiu memorizačnú kapacitu majú adolescenti, ľudia v strednom veku sú schopní syntetického myslenia, sú schopní dať veciam perspektívu a zo známych faktov

a vlastných skúseností zrekonštruovať zmysel procesov. Pre pastoraáciu je tiež dôležitá informácia, že schopnosť učiť sa nie je v strednom veku ani tak závislá od intelektu, ako skôr na zvolenom vzdelávacom procese. Ľudia v strednom veku sa chcú učiť vtedy, ak sú získané vedomosti a zručnosti využiteľné v ich súčasnom živote (menší zmysel vidia vo vzdelávaní pre budúcnosť).

Existuje rozšírený mýtus, ktorý tvrdí, že najkritickejším obdobím v *manželstve* sú prvé tri roky, potom siedmy a desiaty rok manželstva. V skutočnosti najohrozenejšie sú manželstvá v ranom strednom veku a štyridsiatnikov. Dokladá to napr. štatistika rozvodovosti v Slovenskej republike v roku 2004, kde sa ukazuje, že úplne najvyššia miera rozvodovosti u mužov aj žien bola vo vekovej kategórii 30 až 39 rokov a len o trochu nižšia vo veku od 40 do 49 rokov. (zdroj: Infostat na <http://www.infostat.sk/infostat/sk/>) Spôsobuje to viacero faktorov, ale dva z nich sú všeobecne rozšírené: a) Zanedbávanie partnera. Jeden z manželov alebo obaja sú príliš zaneprázdnení inými záležitosťami. Jeden z nich, alebo niekedy aj obaja, obetujú všetko preto, aby dosiahli ciele v kariére. Inokedy to môže byť pohltenie starosťou o deti, alebo rôznym angažovaním sa v spoločnosti, v cirkvi. b) Prehodnocovanie života. Ženy obyčajne pred štyridsiatkou a muži po štyridsiatke si kladú otázky typu: Kto som? Aký význam má *takto vedený* život? Čo urobím so zvyškom života? S kým chcem naďalej udržiavať styky? Koho skutočne milujem? Aké miesto má v mojom živote Boh? Tieto otázky si samozrejme kladú aj mladšie páry, ale majú tendenciu čakať na odpoveď v budúcnosti. Ľudia v strednom veku túto trpezlivosť čakania na odpovede na svoje otázky strácajú. Ak uvidia, že manželstvo nebolo pozitívne, majú sklon k rýchlemu riešeniu rozvodom. Ak je nablízku pastoračný pracovník, ktorý im pomôže uvedomiť si, že aj tieto otázky sa dajú riešiť ináč než rozvodom, z pastoračných skúseností môžem potvrdiť, že sa upevnili a rozvíjali k spokojnosti oboch manželstiev až do staroby.

Pastoračná starostlivosť v oblasti *mravného a duchovného života* je špecifická najmä v tom, že ľudia v strednom veku majú otvorenejšie oči pre zložitnosť a často dvojznačnosť života, než ľudia mladší. Navyše sa mi zdá, že proces redefinovania hodnôt v strednom veku vytvára dve skupiny ľudí. Jedna smeruje k vyšším morálnym stupňom so značnou mierou flexibility a schopnosti vyrovnat' sa s morálne diferencovanou spoločnosťou. Druhá oproti tomu sa akosi uťahuje, prijíma regres vo vlastnej morálke a vzťahoch, nechá si diktovať rozhodnutia vonkajšími autoritami v snahe ochrániť sa pred vlastnou zodpovednosťou pri etických a duchovných rozhodnutiach.

Už tento veľmi stručný výpočet najpodstatnejších charakteristík stredného veku ukazuje na komplexnosť problematiky, ktorú treba vnímať na efektívnu pastoračnú starostlivosť. K tomu treba doplniť ešte pripomienku *krízových udalostí*, nových stavov a situácií, ako napr.: syndróm „prázdneho hniezda“ po odchode detí z rodiny, nová úloha babky a dedka, zhoršené zdravie, smrť rodičov a priateľov, častejšie uvedomovanie si „skrátene vlastného času“ a blízkosti smrti, atď.

4 Pastoračná starostlivosť o strednú generáciu – sprevádzanie v úsilí o zrelosť

Boh dal človekovi život, rast a zretie tela, ale spolu s tým aj možnosť žiť, rásť a vyzrievať duchovne vo viere. (porovnaj Ef 4,14) Veľké postavy cirkevných dejín venovali všestrannému rastu kresťanov zvýšenú pozornosť. John Wesley zastával a vo svojej práci presadzoval dynamický koncept kresťanského rastu v posvätenom živote a nevyhýbal sa ani biblickému konceptu dokonalosti (τέλειος) Božieho ľudu. Noe bol muž spravodlivý, bezúhonný vo svojom pokolení (Gn 6,9), Abram dostal výzvu od Hospodina, aby chodil stále pred Hospodinom a bol bezúhonný (Gn 17,1), Izrael dostal príkaz dokonale sa držať Hospodina (Dt 18,13), dokonca aj týrsky kráľ bol na svojich cestách určitý čas bezúhonný (Ez 2,8,15), atď. Pán Ježiš vyzýva učeníkov, aby boli dokonalí, ako je dokonalý ich nebeský Otec (Mt 5,48), bohatý mládenec sa mohol stať dokonalým, keby predal, čo mu patrí a rozdal to chudobným (Mt 19,21), Pán Ježiš prosí, aby jeho ľud bol uvedený do dokonalosti jednoty (J 17,23), veriaci môžu rozoznať, čo je Bohu milé a dokonalé (R 12,2), apoštoli boli dokonalí vo svojom zmýšľaní a vyzývali ostatných, aby ich v tom nasledovali (Fp 3,15), Jakub nazýva dokonalými tých, ktorí nepochybujú slovom (Jk 3,2). Aby sme však neurobili chybu v pastorácii, treba pripomenúť, že Wesley neučil, že je možné dosiahnuť spásu dokonalosťou. Vo svojom pojednaní O kresťanskej dokonalosti jasne hovorí, že „Boh aj dokonalú svätosť prijíma iba cez Krista.“ (2005, s. 50). Ale učil, že život veriacich môže a má byť naplnený Božou láskou (ἀγάπη), ktorá človekovi pomáha milovať Boha z celého srdca, z celej mysle a z celej sily a blížneho ako seba (Mk 12,30n par.), takže si neželá nič iné než páčiť sa Bohu a žiť podľa Božej vôle. (Schneberger In: Wesley, 2005, s. 3). Keď sa na konferencii v roku 1759 diskutovalo o kresťanskej dokonalosti, Wesley vysvetlil: Znamená to, že v duši už neprebýva zloba, ktorá je v rozpore s láskou a že všetky myšlienky, všetky slová a všetky činy sú ovládané čistou láskou.“ (Wesley, 2005, s. 28)

Wesley ako pastier spolupracovníkov pozoroval, hovoril s nimi, hodnotil ich a vytváral im podmienky, aby mohli rásť vo viere a dokonalosti. Uvedomoval si, že ľudia „nie sú dokonalí v poznaní. Nie sú zbavení nevedomostí a omylov. V tomto živote nesmieme hľadať ani neomylného ani vševedúceho človeka. Nie sú bez slabostí ako je slabé alebo pomalé chápanie, neschopnosť pomaly myslieť alebo chabá predstavivosť. Slabosť iného druhu je nedobré vyjadrovanie, chybná výslovnosť a tisícky iných nemenovaných porúch reči a správania. Nikto z nich nemôže dúfať, že sa ich dokonale zbaví, kým sa nevráti k Bohu, ktorý ich dal. Nemôžeme tiež očakávať, že pred touto dobou budeme zbavení pokušenia ... Ani z tohto hľadiska nie je absolútnej dokonalosti na zemi. Neexistuje dokonalosť, ktorá by dosiahla vrcholný stupeň a už nepripúšťala ďalší rast.“ (Wesley, 2005, s. 13)

Wesleyho úsilie o dosahovanie kresťanskej dokonalosti je to, čo sme v záhlaví nazvali *zrelosť*. Rast nedokonalých, prácou obťažovaných a chybujuúcich ľudí nemusí byť prežívaný vo frustrácii. Možno žiť v naplnení svojho vzťahu k Bohu aj k blíždym. Je to však cesta, ktorá je pre osamoteného jednotlivca bez pomoci človeka, ktorému verí a bez zakotvenia v spoločenstve veľmi náročná, ak nie priam nemožná. Zato keď sa uskutočňuje v spoločnosti sprevádzajúceho pastoračného pracovníka a s podporou uzdravujúceho spoločenstva, dá sa zvládnuť jednoduchšie a prežívať intenzívnejšie. To platí o význame pastoračnej starostlivosti všeobecne a je zvláštnou úlohou pri pastoračnej starostlivosti o dospelých v strednom veku.

5 Niektoré pripomienky k pastoračnému sprevádzaniu ľudí pri ich zretí

Stredná generácia ako „zabudnutá“ nedostáva mnoho pozornosti vo svete v zmysle špeciálnych podporných programov. Skôr sa očakáva výkon, a tak stredná generácia „nemá čas“. Preto ani pastorálne sprevádzanie ľudí akokoľvek dobre motivované a teologicky opodstatnené, ktoré má na zreteli aj vyššie popísanú dokonalosť, nesmie byť koncipované len ako prostá prítomnosť (čo je naopak v prípade pastorácie seniorov žiaduce). On či ona majú tendenciu venovať čas tomu, čo korešponduje s *reálnym životom* a jeho problémami a nie s akýmikoľvek okrajovými záležitosťami.

Biblia nám poskytuje rad *modelových situácií*, ktoré sú aplikovateľné na pastoračiu ľudí v strednom veku. Sú to najmä tie oddiely Písma, kde sa riešia problémy dobrého a zlého manželstva, otázky sebahodnotenia, zmyslu života, práce, utrpenia, kontaktu s deťmi a prarodičmi, duchovnej dospelosti, netrpezlivosti, fyzickej choroby, sklamaní a rôzne podobné otázky. Slávny švajčiarsky psychiater a vplyvný mysliteľ Carl Gustav Jung (1875 – 1961), zakladateľ

analytickej psychológie, zdôrazňoval význam vyváženosti a harmónie pre kvalitu ľudského života. Varoval pred tým, aby sa ľudia rozhodujúcim spôsobom spoliehali na vedu a logický úsudok a vyzýval, aby ľudia profitovali z integrácie spirituality a uznávania oblastí, kam vedomie nepreniká. Výskumnou činnosťou však doložil, že väčšina ľudí vstupuje v tomto zmysle do stredného veku úplne nepripravená. Pastoračný pracovník môže preto očakávať, že v oblasti sprevádzania a pomoci na ceste k posväteniu a kresťanskej dokonalosti v Kristovej láske bude jeho najdôležitejšia a v podstate nezastupiteľná úloha.

Okrem toho sa môže tiež sústrediť na veci, ktoré sú ľuďom síce všeobecne známe, ale v zhone života im uniká, že sa ich *tiež* osobne týkajú (podľa Garyho R. Collinsa, 1989, s. 2006):

- Chodiť na pravidelné lekárske prehliadky.
- Pravidelne cvičiť a odpočívať.
- Starat' sa o správne stravovanie a udržiavať nízku telesnú hmotnosť.
- Vypestovať si návyk hovoriť "Nie!" na rôzne vonkajšie požiadavky, ktoré tak často zaplňajú časový plán strednej generácii.
- Pokúsiť sa vyradiť niektoré aktivity a urobiť si čas na čítanie a rozjímanie.
- Uvažovať o nových úlohách alebo aktivitách, ale len za predpokladu, že nespôsobia nový ťažký stres.
- Počúvať hudbu alebo si urobiť čas na iné relaxujúce aktivity.
- Odkladať kritické rozhodnutia, najmä pokiaľ sa týkajú zamestnania, bývania alebo manželstva až do doby, kedy boli riadne reflektované a prediskutované s priateľom, zainteresovanými osobami a/alebo s pastoračným pracovníkom / kazateľom.
- Vyhradiť si čas na modlitby a pestovanie osobného duchovného života a vzťahu s Bohom.

Ako už bolo naznačené: Pri každom poradenskom úsilí človeka v pastorácii je nutné mať stále na zreteli *budovanie čistého vzťahu*, porozumenie, prijatie druhého, zaoberať sa konkrét-

nymi problémami s dôrazom na ich aktuálnosť, načúvať, spolupracovať s rodinou a zborom pri zachovaní mlčanlivosti o veciach, ktoré boli predmetom pastoračných rozhovorov, povzbudzovať k duchovným náhľadom na riešené problémy.

6 Pastoralna prevencia vzniku ťažkých problémov ľudí v strednom veku

Upachtená a stále sa za niečím ženúca stredná generácia je ovplyvňovaná najmä prúdom udalostí z praktického života, teda z toho, čomu venujú svoj drahocenný čas. Je viac než pravdepodobné, že jednu z hlavných úloh zohráva to, ako boli títo ľudia vychovávaní v detstve a ako prechádzali obdobím ranej dospelosti. Zvyky, ktoré si vypestovali, majú často veľmi dlhú zotrvačnosť a pôsobia na rozdelenie ich času. Ak je tam čas na návštevu bohoslužieb a prípadne ešte aj iných cirkevných programov, je jednoduchší kontakt a možnosť prevencie prostredníctvom slova aj skutku komunity veriacich a ich služobníkov. Tie možno rozčleniť do troch oblastí:

1) Anticipácia. Cirkev a pastorácia by sa nemala tváriť, že veriaci sú teraz aj do budúcnosti ochránení od problémov. Niekedy sa taký postoj odôvodňuje Otvorené, pokojné (nie desivé!) rozpravy o možných problémoch tejto generácie pripravuje zúčastnených, aby neboli zaskočení a neuchýlili sa k rýchlym a neuváženým krokom. Taká preventívna činnosť by sa mala uskutočňovať periodicky a s pozitívnym prístupom ku strednej generácii. Napriek tvrdej realite života, ktorá prispieva k urýchľovaniu procesov prehodnocovania, stredný vek znamená v mnohých oblastiach stabilitu a pozitívne perspektívy (pocit bezpečia, pevného miesta, slobody, znižovania nárokov a zodpovednosti za výchovu detí, niekedy finančná istota, prestížne postavenie na vedúcich miestach v zamestnaní a spoločnosti, väčšie možnosti cestovať, viac životnej múdrosti, atď.). Tieto v podstate veľmi pozitívne veci môžu priniesť aj otvorenejšie perspektívy pre službu Pánovi v zbore aj v spoločnosti. Úlohou pastoračného pracovníka je upozorňovať na negatívne aj pozitívne zmeny, ktoré môžu nastať a stimulovať spolupracujúcich k správnym rozhodnutiam, ktoré bude možno potrebné urobiť.

2) Vzdelávanie. Dnes sa razí heslo, že na vzdelávanie nie je nikdy neskoro. Je možné si o tom prečítať aj rovnomenný dokument Rady Európskej únie, ktorý zdôrazňuje zásadný prínos k vzdelávaniu dospelých – prostredníctvom získavania kľúčových schopností všetkými zúčastnenými – k zamestnateľnosti a mobilite na súčasnom pracovnom trhu a k sociálnemu

začleneniu. Aj to je samozrejme dôležité a pastoračný pracovník môže podporovať strednú generáciu k tomu, aby sa o také programy zaujímal a vstupovala do nich. Kus významného podielu však zostáva v tejto oblasti aj cirkvi. Celoživotné vzdelávanie v duchovných veciach je možné konať najrôznejšími spôsobmi – konferencie pre rodiny, víkendy pre manželské páry, skupinové diskusie na vybrané témy, nedeľné školy pre dospelých, biblické hodiny, a iné. Možno tu zmieniť aj kázanie, najmä jeho aplikačnú časť, ktorá by mala pravidelne odrážať konkrétne problémy a prinášať riešenie z pokladnice biblickej múdrosti. Ak vo vzdelávacích programoch, prípadne v kázaniach identifikujeme problémy ľudí v strednom veku, ľudia sa zoznámia s alternatívami ich riešenia, už to je pomocou a úľavou pre osobné vyrovnanie sa s nimi, najmä ak tieto informácie prichádzajú v podpornom, uzdravujúcom prostredí priateľskej atmosféry.

Je však treba na účely pastorácie zdôrazniť, že základným obmedzením, limitom cirkevného vzdelávania je to, že samo obyčajne nikoho neprivedie k novým skúsenostiam viery. Môže nanajvýš pomôcť, aby ľudia „získali vlastné skúsenosti a môžeme ich k tomu vybaviť vzorovými skúsenosťami nádeje“ (Baldermann, 2004, s. 215). Nie je však žiaduce, aby dôraz na kognitívnu zložku vzdelávania úplne zakryl potrebu pneumatických skúseností. Aby malo vzdelávanie dospelých preventívny charakter, musí byť jasná rovnako ako pri kresťanskej výchove a vzdelávaní detí „moc osobnej viery kresťanského učiteľa v Boží dokonalý skutok“ (Hanesová, 2007, s. 63). To sa dá dosiahnuť najmä rôznymi formami prezenčného biblicko-teologického štúdia pre laikov (zborové biblické školy, letné vzdelávacie sústredenia, školenia, kurzy a pod.).

3) Odovzdávanie znalostí a skúseností. Stredná generácia potrebuje popri prijímaní informácií a získavaní vlastných nových zručností tiež sama iným odovzdávať svoje znalosti a skúsenosti. Má už nahromadené množstvo životných aj profesijných poznatkov a mnohí majú tiež buď odborné predpoklady alebo prirodzenú schopnosť ich odovzdávať iným záujemcom. V preventívnej pastorácii ide o to túto skutočnosť zohľadniť a motivačne na týchto schopných jedincov pôsobiť, aby prijali miesto v takej službe. Zbor bude mať za úlohu postarať sa o priestorové, organizačné niekedy aj materiálne zabezpečenie takých projektov. Formami a spôsobmi ako a kde odovzdávať znalosti a skúsenosti ľudí strednej generácie druhým je mnoho. Iba zbežne môžeme zmieniť, že také príležitosti sa aj v našich českých alebo slovenských podmienkach dajú nájsť v cirkevných strediskách pre mládež, strediskách kresťanskej pomoci, v práci diakonie, misijných strediskách, v rôznych zborových odboroch,

v kresťanskej vydavateľskej činnosti, prostredníctvom prizývaní na odborné konzultácie v staršovstvách, pri zborových dňoch, výročných slávnostiach, mimoriadnych zhromaždeniach, atď.

LITERATÚRA

- BALDERMANN, I. *Úvod do biblickej didaktiky*. Jihlava : Mlýn, 2004.
- BROŽ, L. *Evangelium dnes*. Praha : Kalich, 1974.
- COLLINS, G.R. *Biblical Basis of Christian Counseling for People Helpers*. Colorado Springs : NavPress, 1993.
- COLLINS, G.R. *Christian Counselling*, Milton Keynes : Word Ltd., 1989.
- FAZEKAŠ, Ľ. *Posvätenie ako bohoslužba všedného dňa*. Bratislava : CB, 1981.
- FAZEKAŠ, Ľ. *Svätí v civile. Kapitoly z kresťanskej principiálnej etiky*. Banská Bystrica : ZEC, 2002.
- HANES, P. – MASARIK, A. – PROCHÁZKA, P. a kol. *Úlohy cirkvi v ohrozenom svete*. Zborník z vedeckej teologickej konferencie. Banská Bystrica : PF UMB, 2003.
- HANESOVÁ, D.: Hodnotenie výkonu a vedenie k duchovnej skúsenosti žiaka. In: *Viera v moc a moc viery*. Zborník z teologickej konferencie. Banská Bystrica : ZEC vo vydavateľstve TRIAN, s r.o., 2007.
- HUNTER, R. J. *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*. Electronic edition. Abingdon Software, 1996.
- MASARIK, A. – BRÁDŇANSKÁ, N. a kol. *Cirkev v pluralistickej Európe*. Teologické štúdie č. 1. Bratislava : BJB, 2007.
- ODEN, T.C. *Classical Pastoral Care*. Volume two: *Ministry Through Word & Sacrament*. Grand Rapids : Baker Books, second printing 2000.
- POIRIER, A. *The Peace Making Pastor. A Biblical Guide to Resolving Church Conflict*. Grand Rapids : Baker Books, 2006.
- ROGERS, C. R. *Způsob bytí*. Praha : Portál, s.r.o., 1998.
- SANDE, K. *The Peace Maker. A Biblical Guide to Resolving Personal Conflict*. Fourth printing. Grand Rapids : Baker Books, 2005.
- TASCHNER, K (ed.) *Vztah teologie a psychologie v pastoračním poradenství*. Sborník evangelikálních teologů. Praha : SET/ETS, 2004.
- WESLEY, J. *Deník*. Preložil V. D. Schneeberger. Praha : ECM, 1992.
- WESLEY, J. *O křesťanské dokonalosti*. Preložil V. D. Schneeberger. Praha : ECM, 2005.
- <http://register.consilium.europa.eu/pdf/cs/06/st14/st14600.cs06.pdf>